

פרק א

(א) וַיְהִי בַיּוֹם אֲחַשְׁרוּשׁ הוּא אֲחַשְׁרוּשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהַדּוֹ וְעַד פּוֹשׁ שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה

מְדִינָה

בית המקדש, שהיו עסוקים בבנינו מימי כורש, ומחמת השטנה ביטל אחשורוש את בנין בית המקדש⁹. עוד נאמר בספר עזרא¹⁰, שבימי ארתחשסתא כתבו שטנה כנגד בנין בית המקדש, וקיבל ארתחשסתא שטנה זו והורה בכוח הזרוע להפסיק את הבנין. וכתב הראב"ע¹¹, שגם ארתחשסתא זה הוא אחשורוש שעליו מספרת המגילה¹², ושם 'ארתחשסתא' הוא תרגום של 'אחשורוש' בלשון הכשדים¹³. אך הרס"ג כתב¹⁴, שאחשורוש וארתחשסתא שני מלכים הם¹⁵. אך ר' תנחום הירושלמי כתב בשם יש אומרים, שאחשורוש שעליו מספרת המגילה, הוא אחשורוש הראשון אבי דריוש המדי¹⁶, ולא מלך אחשורוש זה אלא על מדי ופרס, ולדבריו כל מאורעות המגילה אירעו קודם שנפלה מלכות בבל, בתוך שבעים שנה של גלות בבל, ולמאורעות המגילה לא היתה כל השפעה על יושבי בבל ויושבי ארץ ישראל שהיו אז תחת שליטה בבליית¹⁷.

וַיְהִי יוֹם שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה בְּיָמֵי אֲחַשְׁרוּשׁ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹדֵא בְּאֵת הַיּוֹם אֲשֶׁר

אחשורוש והתנשא המן, דאג שלא יעסקו אותם שבירושלים בבנין, ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלם. 10. ד, ז-כג. 11. נ"א. 12. וכן הוא באסת"ר א, ג בשם ר' לוי ורבנן, לקח טוב בהקדמת המגילה. 13. ראב"ע נ"ב, ר"י אלג'יאני. 14. בפירוש הארון. 15. וארתחשסתא הוא דריוש הפרסי שמלך אחרי אחשורוש, ובזמנו נבנה הבית, והפסוקים בעזרא פרק ד עוסקים בשני מלכים, פסוק ו עוסק בשטנה שכתבו בימי אחשורוש שמלך קודם דריוש, ופסוק ז עוסק בשטנה שכתבו בימי ארתחשסתא שהוא דריוש שבזמנו נבנה הבית. וכדבריו משמע ב"ה ג, ב: הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא. וראה להלן בפסוק זה ציון 69 ואילך, מחלוקת המדרשים האם אביו של אחשורוש הוא כורש והיה מזרע המלוכה, או לא. וראה דורות הראשונים תקופת המקרא עמ' 262, שכתב שכנראה אחשורוש שבו עוסקת המגילה הוא המכונה ביוונית כסרכסס (XERXES), וראה עוד בספר ויהי בימי האימפריה הפרסית עמ' 42-39, שהוא המלך חשיארש הראשון, וראה שם את ההוכחות לכך ואת הצד שאחשורוש הוא ארתחשסתא. וראה מבוא למגילה הרחבה בסדר מלכי פרס ובזמניהו של אחשורוש. 16. ושמו מופיע בדניאל ט, א "בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי אשר המלך על מלכות כשדים". 17. ומדברי חז"ל במגילה יא, ב - יב, א עולה שלא כפירוש זה, אלא שמאורעות המגילה אירעו לאחר שנסתיימו שבעים שנה של גלות בבל וכבר נפלה מלכות בבל על

וַיְהִי בַיּוֹם אֲחַשְׁרוּשׁ כֹּל הַמְּאֻרְעוֹת הַמְּסֻפְּרִים במגילה זו, אירעו בימי אחשורוש¹, והם המאורעות המתחילים בפסוק הבא "בימים ההם", אלא לפי שהזכיר את שמו של אחשורוש התחיל לספר גדולתו, ואמר "הוא אחשורוש" וגו' עד סוף הפסוק². ויהיו זמן מלכותו של אחשורוש. כתב רש"י, שמלך זה מלך פרס היה, שמלך תחת כורש בסוף שבעים שנה של גלות בבל³. והוסיפו הראשונים, שאחר שהושלמו שבעים שנה של גלות בבל באו מלכי מדי ופרס, כורש ודריוש, ולקחו את המלוכה מבבל ומלכו חמש שנים, ומלך אחשורוש אחריהם⁴, וכבר קודם מלכותו היתה עליית זרובבל בזמן כורש, אלא שעדיין לא נבנה בית המקדש⁵. וכתב ר"י אלג'יאני, שנשלם בנין הבית בשנת שתים לדריוש בן אחשורוש זה⁶.

בספר עזרא⁷ נאמר: "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים". ואמרו במדרש⁸, שאחשורוש זה הוא אחשורוש שעליו מספרת המגילה, והשטנה שכתבו היתה לבטל את בנין

1. רש"ב (הכתר), ראב"ע נ"א, ר"י קרא (הכתר נ"ב), ר"י חיון. 2. ר"י חיון. עיקרי הדברים מבוארים גם ברש"ב שפירש את "הוא אחשורוש", להלן בפסוק זה ציון 47. וראה להלן בפסוק זה ציון 48 מה שכתב ר"י אבן יחיא. ובאשכול הכופר כתב, שהפסוק מתמיה ואומר, איך אפשר שבימי אחשורוש שהיה ממלכי פרס שהיו קרובים אה' ומנשאים את היהודים, כנזכר בספר עזרא על כורש ודריוש, יהיה כדבר הזה שתיגזר גזירה להשמיד את היהודים, ו"יהי בימי" פירושו כאילו אמר "היה דבר זה בימי אחשורוש", והיא לשון תמיהה. 3. ראה להלן בפסוק זה ציון 69 דברי הגמרא שאחשורוש לא היה מזרע המלוכה, ולהלן בפסוק זה ציון 78 דעות במדרשים שאחשורוש היה בן דריוש או בן כורש. 4. ר"ד. 5. ראב"ע נ"א. ועיקרי הדברים מבוארים גם ברס"ג בפירוש הארון. 6. שהוא דריוש מלך פרס המוזכר בעזרא ד, ה; שם, כד, שנשלם הבית בשנת שתים למלכותו. וביוסיפון פ"ט נאמר, שאלכסנדר מוקדון הרג את דריוש, ומאז פסקה המלכות מפרס ועברה ליון. וכתב רש"י בפירושו לדניאל ח, כא, שדריוש בנה של אסתר הוא שנהרג על ידי אלכסנדר מוקדון. אולם ר"י אלג'יאני כתב, שדריוש שנהרג על ידי אלכסנדר היה נכדו של דריוש בנה של אסתר. 7. ד, ו. 8. אסת"ר פתיחתא ח. וכן הוא בסדר עולם פכ"ט. 9. וראה עוד רש"י להלן ט, ב: ומה היא השטנה, לבטל העולים מן הגולה בימי כורש, שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והחדילים, וכשמת כורש ומלך

היהודים כהמן²⁹, ולפיכך ההצלה מתייחסת רק אל הקב"ה ולא אל זולתו³⁰.

אֲחֻשׁוּרֹשׁ כתב הראב"ע³¹, ששם זה בלשון פרס הוא ואי אפשר לנו לדעת פירושו, ואף שמות שהם בלשון הקודש, לא נוכל לדעת פירושהם אם לא פירש לנו הכתוב את האירועים שאירעו לקוראי השם³². ובגמרא דרשו את שם 'אחשורוש' בכמה אופנים³³.

המפרשים עמדו על כך שלא הקדים הכתוב לאחשורוש תואר 'מלך' - זיהוי בימי המלך אחשורוש. ובטעם הדבר יש שכתבו, שגם אחר שנהיה מלך, התנהגותו המשיכה להיות כשל הדיוט, ולא התרוממו מעשיו, ומעשיו במשתה באשתו ושתי יוכיחו³⁴. ויש שביאר, על פי מה שכתב התרגום, שבתחילה מלך אחשורוש על כל האומות, ולאחר שביטל את בנין בית המקדש מרדו בו מקצת המדינות, ולא מלך אלא על קב"ז מדינות, וכיון שמרדו בו אינו ראוי להקרא בשם 'מלך'³⁵. עוד כתב, על פי מה שאמרו חז"ל³⁶, שבתחילה לא היתה המלכות מיושבת בידי אחשורוש כי חשש שמא ישובו ישראל לארצם בסוף שבעים שנה של גלות בבל, ולכן לא נקרא כאן 'מלך'³⁷. ויש שכתב, על פי מה שאמרו חז"ל³⁸, שלא היה אחשורוש ראוי למלכות, ורק משום שנתן ממון רב מינהו למלך, ורצה הכתוב לרמוז זאת בכך שהשמיט ממנו תואר 'מלך'³⁹.

שלטונו. 31. נו"ב. 32. כמו שמות בני יעקב שנתפרשו במקרא המאורעות שאירעו לאמהות שמחמתם קראו לבניהם בשמות אלו (בראשית כט, לב - ל, כד), וכן משה שפירש הכתוב את המאורע שנמשה מן המים ובוה ביאר גם את שמו (שמות ב, י). ראב"ע נו"ב. 33. מגילה יא, א: רב דרשו לשון נוטריקון, אחיו של ראש, אחיו של נבוכדנצר הרשע שנקרא ראש, כאמור בדניאל ב, לח "אנת הוא רישא די דהבא", וכן גילו [מזל] של ראש, הוא הרג, הוא ביקש להרוג, הוא החריב, הוא ביקש להחריב, כמתואר בעזרא ד, ו "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים". ושמואל דרשו לשון 'שחור', שהושחרו פניהם של ישראל בימיו, כשולי [תחתית] קדרה. וביאר אור חדש להלן פסוק ב, שהושחרו פניהם מפני התענית והצום. ורבי יוחנן אמר, כל שזוכרו אומר אח לראשו. ורבי חנינא דרשו לשון התרוששות, שהכל נעשו רשים בימיו, שנאמר להלן י, א "וישם המלך אחשורוש מס בפסוק זה ציון 66 מה שכתב ר"א גאליקו לבאר לפי זה המשך הכתוב. 35. מנות הלוי. וראה להלן בפסוק זה הערה 66 מה שכתב ר"ש די אוזידא לבאר לפי זה את המשך הכתוב. 36. מגילה יא, ב. 37. ורק להלן בפסוק ב, בשנת שלוש למלכו "כשבת המלך אחשורוש", ופירשו חז"ל שנתיישבה המלכות בידו, או אפשר לכנותו מלך ולכן נאמר שם "המלך אחשורוש". מנות הלוי. 38. מגילה יא, א, לדעה אחת בגמרא. 39. לקח טוב (צהלון). ולדעה השנייה במגילה שם, הסוברת שלא היה חשוב למלכות כמו אחשורוש, ראה בלקח טוב (צהלון) שביאר טעם השמטת 'המלך'. ובאור חדש עמד על עיקר הדבר שלא נאמר זיהוי בימי המלך אחשורוש, שגינהו הכתוב בקריאת שם זה ולא רצה להזכירו בלשון שבח 'המלך אחשורוש', ולכן דרשו במגילה יא, א דרשות רבות על שם זה שהיה אחיו של ראש וכן גילו של ראש, דהיינו נבוכדנצר הרשע, או שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדירה, או שכל

לפרס ומדי¹⁸, וקדמו לטיפור זה סיפורים אחרים, וסיפור זה הוא המשך שלהם¹⁹.

וַיְהִי בַיּוֹמִי אמרו בגמרא²⁰, שכל מקום שנאמר "ויהי בימי" אינו אלא לשון צער²¹. ואמרו במדרש²², ומה צרה היתה שם, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים²³. ויש שביאר, שאף שבפרשה זו עדיין לא נגזרה כל גזירה על היהודים, מכל מקום כיון שפרשה זו עוסקת במשתה אחשורוש, ועל ידי משתה זה נגזרה כליה על ישראל בעוון שנהנו ממנו, משום כך נאמר כאן "ויהי בימי" שהוא לשון צרה²⁴. וכתבו המפרשים, שמלבד גזירת המן, צער זה כולל גם את ביטול בנין בית המקדש בירושלים, כפי שמסופר בספר עזרא²⁵ שבימי אחשורוש כתבו שטנה על יהודה וירושלים לבטל את בנין בית המקדש, והצליחו המשטינים במעשיהם²⁶.

ויש שכתב, שבכל מקום שכתוב "ויהי בימי" הזכיר הכתוב מיד מי הוא גורם הצרה²⁷, נמצא שהכתוב שאמר "ויהי בימי אחשורוש" מזכיר את אחשורוש כגורם הצרה ולא את המן, ובטעם הדבר ביאר, שלא יעלה על לבנו לומר שרק המן היה מבקש את רעתנו, ועלינו לשבח את אחשורוש על כך שהיטיב עמנו²⁸, ומשום כך יקל בעינינו גודל הנס, לכן רמז הכתוב שהצרה היתה מפני שאחשורוש היה שונא את

ידי מלכות פרס ומדי. 18. כפי ששלחה אסתר לחכמים "כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס". מגילה ז, א. 19. מנות הלוי בשם יש מי שכתב. אך ראה שם שדחה דבריו. 20. מגילה י, ב. 21. עי' מהרש"א ח"א שם, שדרשו "ויהי" מלשון 'הי', שהם קולות בכי. וראה עוד מנות הלוי, בית דוד דרוש יב. 22. ב"ר מב, ג. 23. וכתב ראשון לציון, שאף שבסופו של דבר לא הושמדו היהודים אלא להיפך היו שרי המלך מנשאים את היהודים, וכל צרה שתכליתה טובה אינה צרה, מ"מ מצד רצונו של אחשורוש אכן היתה צריכה להיות צרה, והטובה נהייתה על ידי הקב"ה נגד רצון אחשורוש. וכתב ר"א כהן צדק, שמצא כתוב, שבכל מקום שנאמר "ויהי בימי", היה מי שרצה להפוך דתות של תורה. 24. פני יהושע מגילה י, א. 25. ד, ו. 26. ר"א גאליקו בפירושו השני. 27. כמו שנאמר (בראשית יד, א) "ויהי בימי אמרפל", שאמרפל הוא שביקש להרוג את אברהם. 28. שתלה את המן ואת בניו, ונתן יד ליהודים להינקם ממבקשי רעתם, וגם מתחילה לא פירש המן על איזה עם רצה לגזור את הגזירה הרעה, רק אמר "ישנו עם" סתם, ואולי אם היה מגלה לאחשורוש לאיזה עם הוא מתכוון, לא היה מוכרם לו [ראה בהרחבה להלן ג, ח]. ועוד, אחרי אשר הראה ה' לו את ידו באובדן קי"ג מדינות משום שביטל את עבודת בית אלהינו, כפי שנאמר באסת"ר א, ה, בודאי לא יזיק עוד לישראל. 29. וכפי שאמרו במגילה יד, א: משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל החריץ אמר, מי יתן לי תל זה בדמים, בעל התל אמר, מי יתן לי חריץ זה בדמים, לימים נודונו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל, מכור לי תילך, אמר לו, טול אותה בחינם, והלואי. דהיינו, שאחשורוש היה שונא את היהודים כהמן וביקש כל שעה להיפטר מהם. וראה להלן ג, יא. 30. אלשיך. וראה עוד להלן בפסוק זה ציון 62. ש"הוא אחשורוש המולך מהודו עד כוש" הוא טעם לכך שהדבר היה צרה, מפני שכל היהודים היו תחת

אביו של דריוש מלך מדי הראשון, שעליו מסופר בספר דניאל⁵⁰ שקיבל את המלכות לאחר נפילת מלכות בבל, בתום שבעים שנה לגלות ירושלים, והמלכות נחלקה בינו ובין כורש חתנו, דריוש מלך על מדי, וכורש על פרס, ואחר מות דריוש⁵¹ מלך כורש גם על מדי, וכשמת כורש מלך אחשוורוש השני - שבו עוסקת המגילה - על כל מדי ופרס⁵².

יש שהלך בדרך זו, אלא שביאר באופן אחר, שלא נאמר ויהי בימי אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש כי אם היה כתוב כך היה משמע שגם אחשוורוש הראשון היה בערכו של זה, אלא שלא היה גדול כמוהו שמלך כל כך, אך האמת אינה כן אלא השני שבו אנו עוסקים היה גדול ללא כל השוואה לראשון, ולכן נאמר "ויהי בימי אחשוורוש", שדי בהזכרת שמו לדעת שמדובר בו, כי הראשון היה ללא ערך אליו, והמשיך הכתוב "הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש", כלומר הוא אחשוורוש הידוע בעצם קריאת שמו שמדובר במלך הגדול שמלך מהודו ועד כוש⁵³.

וכתבו הראשונים דעות שונות על היחס שבין אחשוורוש הראשון לאחשוורוש שבו עוסקת המגילה. הרס"ג כתב⁵⁴, שאחשוורוש הראשון לא היה מלך כלל, או שהיה מלך אך לא מלך מהודו ועד כוש כמו אחשוורוש השני. והראב"ע כתב⁵⁵, שאחשוורוש הראשון מלך על פרס ומדי, אך לא על כל השטח באמצע שבין הודו לכוש, ולכן אמר הכתוב "הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש", כלומר, בזה שונה הוא מהראשון לפי שהוא מלך מהודו ועד כוש שהוא שטח גדול יותר⁵⁶. ויש שכתב, שאחשוורוש אבי דריוש המדי לא מלך אלא על פרס ומדי, וזה מלך על כל העולם, מהודו ועד כוש⁵⁷. ור"י אלגיאני כתב,

וכעין זה יש שכתב, שרצה הכתוב להדגיש שאחשוורוש לא היה מזרע המלוכה, ופתאום נהיה מלך, ולכן אמר שבעוד שהוא אחשוורוש הדיוט ללא תואר מלך, כבר נהיה "המולך מהודו ועד כוש", כשעוד זכור לכל שהדיוט הוא⁴⁰.

הוא אחשוורוש המלך מהודו ועד כוש כתב רש"י⁴¹, "הוא אחשוורוש" - הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו⁴². וביאר ר"מ חלאיו, שמתחילתו רשע היה שהרי בתחילת מלכותו ביטל עבודת בית המקדש⁴³, ובסוף מלכותו נתן להמן רשות להשמיד את כל היהודים⁴⁴. ויש שביאר, שאף שנשא את אסתר מכל מקום נשאר ברשעו⁴⁵. ויש שכתב, שכל מה שעשה אחשוורוש טוב לאסתר ולמרדכי ולישראל, לא היה הוא הגורם לזה, כי הוא בעצמו היה רשע מתחילה ועד סוף, אלא הכל היה מאת הקב"ה⁴⁶.

אך הרשב"ם⁴⁷ כתב בדרך נוספת, שמיד כשהזכיר הכתוב את שמו הגיד לנו על מה מלך, כלומר, אחשוורוש זה הוא אותו אחשוורוש שמלך מהודו ועד כוש. ויש שהוסיף, שבא הכתוב לפרש את מה שפתח בו "ויהי בימי אחשוורוש", ותחילה החל לבאר את מה שסיים בו "אחשוורוש", ואמר ש"הוא אחשוורוש" הידוע שנקרא בשם זה, שהיה רשע ושונא ישראל בן עבדו של בלשצר מלך בבל שהיה ממונה על סוסיו ופרדיו⁴⁸. באופן נוסף כתבו הראשונים, שבמלכי פרס ומדי היה מלך נוסף ששמו אחשוורוש, ורצה הכתוב להבדיל בינו ובין מלך זה שעליו מספרת המגילה, ולכן אמר "הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש", כלומר אחשוורוש זה שאנו מספרים עליו הוא זה שמלך מהודו ועד כוש, ובכך שונה הוא מזולתו שלא מלך מהודו ועד כוש⁴⁹. וכתבו הראשונים, שאחשוורוש הראשון היה

נאמר "הוא אחשוורוש", כדי להורות על מעלתו, לפי שכל מי שנכפל שמו ירש עולם הזה ועולם הבא, וגם הוא לפי שעשה טובה למרדכי הרי הוא בכלל חסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא. 47. הכתר. 48. ר"י אבן יחיאל. ודבר זה שהיה אחשוורוש בנו של העבד הממונה על בהמותיו של בלשצר, מקורו במגילה יב, ב. ובפסוק ב המשיך הכתוב לפרש את תיבת "בימי" הכתובה כאן, ועל זה אמר "בימים ההם" וכו'. ר"י אבן יחיאל, ר"ש די אוזיאל בשם ר"מ בן אלעזר. 49. רס"ג בפירוש הארוך, ראב"ע נו"א ונו"ב, ר"י קרא (הכתר נו"א), ר' תנחום הירושלמי. וכ"כ רא"ם בראשית לו, כד, שבא הכתוב לומר שאין זה אחשוורוש הראשון המוזכר במקום אחר, בדניאל ט, א. וראה בדבריו שאין הכתוב טורח להזכיר זאת אלא כשמוזכר בכתוב אחשוורוש אחר. אולם הגור אריה שם כתב להיפך, "הוא אחשוורוש" שזכר במקום אחר, בעזרא ד, ו. 50. ט, א. 51. לפי שאת המלכות לקח דריוש כשהיה זקן בן ס"ב שנים. ראב"ע נו"ב ע"פ דניאל ו, א. 52. רס"ג בפירוש הארוך, ראב"ע נו"ב. 53. ידי משה. וכע"ז במסדתי ההשגחה. 54. בפירוש הארוך. 55. נו"א. 56. שהודו בצפון ארץ ישראל וכוש בדרומה, ואם כן השטח באמצע גדול ממדי ופרס, שהרי מדי ופרס גם בצפונה של ארץ ישראל הם. 57. הגר"א. וראה גם באילת השחר (טנבוים).

אשר מזכירו אומר אח לראשו, או שהכל נעשו בימיו רשים מחמת המסים שהטיל. וראה בדבריו שם טעם נוסף. 40. מלבי"ם. ראה דבריו להלן בפסוק זה ציון 61. 41. ע"פ מגילה יא, א. 42. וביאר המיוחס להרמב"ם, שלפירוש זה ביאור תיבת "הוא" הוא שלא ישתנה במשך השנים, והביא דוגמאות רבות מהמקרא שכך מתפרשת תיבת "הוא". וגם רס"ג בפירוש הארוך כתב, שבהרבה מקומות בכתוב, באה תיבת "הוא" לספר על הנזכר שהוא קיים במצב אחד ולא השתנה, כמו שנאמר על אחז (דה"י ב כח, כב) "ובעת הצר לו ויוסף למעול בה" הוא המלך אחז", אלא שכאן פירש רס"ג תיבת "הוא" כדעת רשב"ם וראב"ע להלן. 43. כמתואר בעזרא ד, ו. ובלקח טוב (צהלון) כתב, שכבר מתחילת מלכותו היה מענה בני אדם בסבלותיו, וכן בסופו נאמר להלן י, א "וישם המלך אחשוורוש מס על הארץ ואיי הים". 44. וכ"כ לקח טוב, יוסף לקח, ישמח לב. באופן נוסף כתב ישמח לב, שמתחילתו הכוונה שכשוימן את היהודים לסעודה בתחילת מלכותו כוונתו היתה להחטיאם. 45. שפת אמת מגילה שם. 46. ודבר זה בא להזכיר בתחילת המגילה להודיע כי כל הנעשה במגילה היה מן הקב"ה. אור חדש. וכע"ז באלשיך, שלא יטעו לומר שבית ישראל ניצלו בימי אחשוורוש משום שאחות היתה להם בבית המלך. ובאשכול הכופר כתב, שלכן

זה⁶³. ויש שביאר, שמאחר שמלך על כל העולם, וכל ישראל היו תחת מקומות ממשלתו, לפיכך לא היה חושש להכרית את ישראל, בשונה משאר המלכים שמלכו על מדינות מעטות, שחששו להכרית את היהודים היושבים בממלכותיהם, כדי שהמלכות שלהם לא תהיה מלכות קטועה⁶⁴. ויש שכתב, שמחמת צער זה שנגזר אז על ישראל, עשה הקב"ה ש"הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש", דהיינו שנעשה מלך גדול, כדי שלא יצטערו ישראל על ידי מלך פחות⁶⁵. ויש שכתב עוד, שכדי שלא תקשה על אמירת "ויהי בימי אחשורוש" שלא הזכיר הכתוב את היותו מלך, אמר שדבר זה מפני ש"הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש", דהיינו שגם אחר שנהיה מלך התנהגותו המשיכה להיות כאחשורוש ההדיוט, ולא התרוממו מעשיו, ומעשיו במשתה באשתו ושתי ויכחו⁶⁶.

הַמּוֹלֵךְ לֹא נֹאמַר 'אֲשֶׁר מֶלֶךְ'⁶⁷ אלא "המולך". וכתב הרס"ג, שפירוש "המולך" הוא 'אשר מלך'. ויש שכתב, שכיון שבזמן כתיבת המגילה עדיין מלך אחשורוש, לכן נאמר "המולך" בלשון הווה⁶⁸. אך בגמרא⁶⁹ ביארו לשון "המולך", שמלך מעצמו⁷⁰. וביארו המפרשים, שאחשורוש לא היה מזרע המלוכה⁷¹, כי לא מצינו בשום מקום שהיה בנו של כורש⁷², אלא מלך בחזקה במקום כורש מלך פרס⁷³. עוד כתבו המפרשים, שנכתב דבר זה כדי להגיד את גודל הצרה שהיו בה ישראל, מפני שמלך

אלא שכיון שגלוי לפני הקב"ה שעתיד לישא את אסתר, פסקו לו מלכות מן השמים, וזהו "הוא אחשורוש" שנגזר עליו שיהיה אחשורוש הדיוט ולא מלך, מכל מקום 'המולך', גזרו עליו מן השמים שימלוך מחדש. ⁶⁷ כלשון המקרא במקומות אחרים, כגון דניאל ט, א 'בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מורע מדי אשר המלך על מלכות כשדים'. ר"י חיון. ומהרש"א ח"א מגילה יא, א כתב, שהיה ראוי לנקוט לשון עבר משום שגם תחילת הכתוב "ויהי בימי אחשורוש" היא בלשון עבר. ⁶⁸ ר"ש האקריטי. ⁶⁹ מגילה יא, א, הובא ברש"י כאן. ⁷⁰ כך כתבו ר"י חיון, מנות הלוי, ואור חדש, שדיוק הגמרא הוא מכך שלא נאמר 'אשר מלך' אלא 'המולך'. אך ראה הואיל משה שפירש באופן אחר את דיוק הגמרא. ⁷¹ רש"י כאן ובמגילה יא, א ד"ה שמלך מעצמו. ⁷² ר"י חיון. ⁷³ ר"י אבן יחיאל. ובמיוחס לרמב"ם כתב, שכוונת הגמרא שמלך מעצמו ולא משום שהיה בקי בחוקי המשפט או משום שנשבעו לו אמונים, אלא מלך בחזקה והכריח את העם להישבע לו אמונים אחר שמלך. אמנם במנות הלוי כתב, שאין כוונת הגמרא שלא היה מזרע המלוכה, אלא שלא היה ראוי למלוכה כי קל דעת היה ומכל מקום מלך. וכע"ז כתב בטעמא דקרא, שאף שהיה בן כורש, מכל מקום היו לו אחים חשובים ממנו, ורק על ידי ממונו קם למלוך. וראה מה שהביא בספר ויהי בימי האימפריה הפרסית עמ' 43-44. ובדרשות חתם סופר רז, א, ובפירושו על מגילת אסתר כתב, שעל פי התנאי שנעשה בין פרס ומדי [ראה מגילה יב, א] היה ראוי עתה למלוך מלך ממדי, שהרי המלך הקודם היה כורש מלך פרס, אלא שממון שנתן גרם לו שאף שהיה בנו של כורש ומפרס היה, מכל מקום ימלוך שלא כפי התנאי והסדר.

שאחשורוש הראשון לא היה מלך אלא על מדי, ואחשורוש השני מלך מהודו ועד כוש שזה כולל את מלכות מדי ופרס.

המפרשים כתבו דרכים נוספות בביאור "הוא אחשורוש המולך" וגו'. יש שכתב, שכיון שבספר עזרא⁵⁸ נזכר שאחשורוש היה מלך פרס בלבד, לכן הדגיש הכתוב כאן, שהמעשים המפורטים במגילה שעליהם אמר "ויהי בימי אחשורוש", אמנם עוסקים ב"הוא אחשורוש" הידוע שהיה רק מלך פרס, אך לא בתקופה שבה מלך רק על פרס אלא בתקופה שהשיגה ידו לכבוש ממלכות רבות ולמלוך "מהודו ועד כוש", שאז היה בכוחו לעשות משתה כה מופלג ולהראות עושרו וכבודו לכל העמים הנכנעים תחתיו⁵⁹. ויש שכתב, על פי מה שאמרו חז"ל⁶⁰ שאחשורוש לא היה מזרע המלוכה, ולכן אמר הכתוב "ויהי בימי אחשורוש", כלומר בימי אחשורוש ההדיוט שאינו מלך, באותו זמן עצמו היה "הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה", שלא היתה עלייתו בהדרגה ממלך קטן למלך גדול, אלא בעודו הדיוט מלך לפתע על עמים רבים בשטח כה גדול⁶¹. ויש שכתב, על פי מה שדרשו חז"ל⁶² ש"ויהי בימי" הוא לשון צער, ומחמת כך אמר הכתוב, שצער זה שאמרתי הוא מפני ש"הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה", כלומר שהיה מושל בכל העולם, ולכן גזירת המן על היהודים כללה את כל היהודים ולא היה מקום לברוח, וצער גדול הוא

⁵⁸ ד, ז. ושם נזכר ארתחשסתא, ודעת יוסף לקח שאחשורוש זה ארתחשסתא. ⁵⁹ יוסף לקח. ⁶⁰ מגילה יא, א. ⁶¹ מלבי"ם. וכע"ז בר"א גאליקו, והוסיף, שכל זה בא לבאר את מה שגאמר לעיל "ויהי בימי" שלדעת חז"ל הוא לשון צער, וזהו שאמר שלפי שהיה זה שלא כדרך הטבע שבבת אחת עלה לגדולה כה רמה, מוכח אם כן שמה' היתה זאת, שרצה להצר לישראל שיהיו היהודים כולם תחת ממשלת הרשע הזה, וצער גדול הוא שהקב"ה מכר את ישראל כולם לרשע. ובאברבנאל בפירושו למלכים א יא, מב כתב כע"ז, שבא הכתוב ללמד, שלא ירש את המלכות מאבותיו, אבל "הוא אחשורוש" עצמו היה המולך וכובש "מהודו ועד כוש, שבע ועשרים ומאה מדינה". ⁶² מגילה י, ב. ⁶³ ר"א גאליקו. ⁶⁴ מגילת סתרים. וכמו שאמרו חכמים בפסחים פז, ב, צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיוזם לבין האומות. וביאר רש"י שם ד"ה צדקה, שלא יהיו יכולים לכלותם יחד. עוד ביאר במגילת סתרים, "הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש", כלומר, שמו הניתן לו על שם שישראל נעשו רשים בימיו, ניתן לו גם בשעה שהצטמצמה מלכותו ומלך על מאה עשרים ושבע מלכויות, משום שגם לאחר שהצטמצמה מלכותו, כל היהודים היו תחת חסותו. ⁶⁵ ראשון לציון. וכמו שאמרו בגיטין נו, ב כל המיצר לישראל נעשה ראש, וביארו בתוס' חגיגה יג, א ד"ה שלא, שטעם הדבר הוא כדי שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו. וכך אמרו במפורש בחגיגה יג, א שקודם שכבש נבוכדנצר את ירושלים, השליטו הקב"ה בכל העולם, מטעם זה. ⁶⁶ ר"א גאליקו. וכע"ז כתב ר"ש די אווידא. ועוד כתב ר"ש די אווידא, ע"פ דברי התרגום, שמחמת שביטל אחשורוש את בנין בית המקדש, נגזר עליו שיפסיד מלכותו,